Archive of SID

تحلیل نظری الگوی بانک اسلامی دبی

(راهبردهایی برای اصلاح قانون بانکداری ایران) *

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۲/۱۲ تاریخ تأیید: ۱۳۹۵/٤/۱۲

سیدعباس موسویان **
محمدنقی نظرپور ***
یحیی لطفی‌نیا ****

چکیده

با گسترش بانکداری اسلامی در نقاط گوناگون جهان الگوهای بسیاری از بانک‌های اسلامی ارائه شد که شناخت آنها می‌تواند زمینه هم‌گرایی و استانداردسازی خدمت‌های ارائه‌شده از سوی بانک‌های اسلامی و بهره‌گیری از تجربه‌های همدیگر را فراهم کند. از جمله بانک‌های اسلامی که چنین ویژگی دارد، بانک اسلامی دبی است. معرفی الگوی عملیاتی بانک پیش‌گفته در جایگاه بانکی پیش رو در خدمات مالی اسلامی و نقد و بررسی آن می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای فعالیت بانک‌های کشورهای دیگر به ویژه ایران داشته باشد.

در مقاله پیش رو با روش توصیفی ـ تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی به بررسی این فرضیه می‌پردازیم که «الگوی عملیاتی بانک اسلامی دبی از جامعیت، مشروعیت و کارایی مناسبی برخوردار است». نتیجه‌ها نشان می‌دهد که از لحاظ جامعیت در بخش تجهیز و تخصیص منابع مالی این بانک جامعیت لازم را دارد. از لحاظ مشروعیت نیز یگانه ایراد مبنایی وارد بر بانک، استفاده از مضاربه در تمام بخش‌های اقتصادی است؛ در حالی که مضاربه به قول مشهور فقهیان امامیه اختصاص به بازرگانی دارد. این بانک از جهت شاخص‌های کارایی نیز کارایی مناسبی دارد؛ بنابراین جا دارد به الگوی عملیاتی این بانک در اصلاح قانون بانکداری ایران توجه شود.

واژگان کلیدی: بانک اسلامی دبی، تجهیز و تخصیص منابع، خدمات بانکی، مشروعیت، جامعیت، کارایی.
طبقه‌بندی JEL: G21, G29.

---

*. مقاله پیش رو برگرفته از طرحی است تحت عنوان الگوهای بانکداری بدون ربا که در پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در حال اجراست.

**. دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. Email: samosavian@yahoo.com.
***. دانشیار اقتصاد دانشگاه مفید. Email: nazarpur@mofidu.ac.ir.
****. کارشناس ارشد اقتصاد اسلامی و مدرس مؤسسه آموزش عالی حکمت. Email:Yaya.lotfinia@yahoo.com.

www.SID.ir

Archive of SID

مقدمه

تأمین مالی اسلامی سریع‌ترین رشدها را در بخش‌های صنعت مالی جهانی دارد؛ به گونه‌ای که در برخی از کشورها، تأمین مالی اسلامی از راه بانکداری و بازار سرمایه اسلامی به جایگاه ویژه‌ای دست یافته است. علت این پدیده را می‌توان عامل‌های زیر دانست:

۱. تقاضای مسلمانان برای محصول‌های مالی منطبق بر شریعت؛
۲. پیشرفت در تقویت تنظیمی چارچوب قانونی و حقوقی تأمین مالی اسلامی؛
۳. توسعه ابزارهای مالی اسلامی در پاسخ به نیازهای سرمایه‌گذاری افراد و شرکت‌ها؛
٤. گسترش بیداری اسلامی و بازگشت به فرهنگ اصیل اسلامی و کسب رزق حلال؛
۵. افزایش درآمد کشورهای اسلامی (Hasan & Dridi, 2010, p.5).

با گذشت بیش از نیم قرن از اجرای بانکداری بدون ربا در کشورهای اسلامی و غیراسلامی، شاهد ظهور و معرفی الگوهای گوناگونی از بانک‌های بدون ربا بوده که این امر زمینه پدیدآمدن تنوع در الگوهای بانکداری بدون ربا را در گستره اقتصاد جهانی فراهم کرده است. وجود این تنوع از یک طرف برای پدیدساختن رقابت بین بانک‌های اسلامی و کوشش برای دست‌یابی به کامیابی‌های بیشتر از راه خلق ابزارها و روش‌های مورد تأیید شریعت به منظور کمک به توسعه بانکداری اسلامی مثبت است. اما در فضای رقابت با بانکداری متعارف که سابقه طولانی بانکداری را در کارنامه خود دارند، دچار پراکندگی می‌شوند (نظرپور و لطفی‌نیا، ۱۳۹٤، ص۱). این امر درباره بانک‌های اسلامی که در فضای نظام بانکی دوگانه عمل می‌کند اهمیت بیشتری دارد.

یکی از کشورهای پیش‌رو در بانکداری اسلامی که در فضای دوگانه عمل می‌کند، امارات است که شروع فعالیت تأمین مالی اسلامی خود را با تأسیس بانک اسلامی دبی در سال ۱۹۷۵م آغاز کرد. نقد و بررسی الگوی بانک اسلامی دبی با توجه به سابقه تاریخی و حضور در فضای رقابتی با بانک‌های متعارف موجود در این کشور می‌تواند نتیجه‌های درخور توجهی برای دیگر بانک‌های اسلامی به ویژه بانک‌های ایرانی داشته باشد.*

در مقاله پیش رو با روش توصیفی ـ تحلیلی با توجه به جایگاه بانک اسلامی دبی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی معتبر به بررسی این فرضیه پرداخته می‌شود که

*. به ویژه در وضعیت کنونی که در حال بازنگری قانون عملیات بانکی بدون ربا و دیگر قانون‌های بانکی هستیم.

www.SID.ir

Archive of SID

«الگوی عملیاتی بانک اسلامی دبی از جامعیت، مشروعیت و کارایی مناسبی برخوردار است». نتیجه‌ها نشان می‌دهد که از لحاظ جامعیت در بخش تجهیز به جز پاسخ‌گویی به نیاز سپرده‌گذارانی که به دنبال دست‌یابی به سود ثابت هستند بقیه موارد را پوشش می‌دهد و در بخش تخصیص منابع، این بانک جامعیت لازم را دارد. درباره مشروعیت، یگانه ایراد مبنایی وارد بر بانک، استفاده از عقد مضاربه در تمام بخش‌های اقتصادی است؛ در حالی که مطابق دیدگاه مشهور فقهیان امامیه مضاربه اختصاص به تجارت و بازرگانی دارد. این بانک از جهت کارایی نیز بر اساس شاخص‌هایی مانند نسبت هزینه به درآمد، هزینه پرسنلی به کل هزینه بانک، درآمد به دارایی کارایی مناسبی دارد.

بنابراین در ادامه پس از بیان پیشینه تحقیق، ادبیات موضوع و تاریخچه بانک اسلامی دبی به معرفی روش‌های تجهیز، تخصیص و خدمات به عنوان اصلی‌ترین حوزه فعالیت بانک پرداخته و به نقد و بررسی الگوی معرفی‌شده در چارچوب معیارهای مشروعیت، جامعیت و کارایی پرداخته و راهبردهایی برای بازنگری قانون‌های بانکی ایران به ویژه قانون عملیاتی بانکی بدون ربا استخراج می‌کنیم.

پیشنیه تحقیق و ادبیات موضوع

بانکداری اسلامی در امارات به ویژه بانک اسلامی دبی به عنوان بانکی پیش‌رو به علت نقش ویژه‌ای که در اقتصاد کشورهای منطقه دارد، مورد توجه محققان قرار گرفته است.

شاهسونی و *رحیمیان* (۱۳۹٤) در مقاله «بررسی تجربه بانکداری اسلامی در امارات متحده عربی» با روش توصیفی ـ تحلیلی، جایگاه بانکداری اسلامی در امارات را مطالعه کرده و نشان می‌دهند دارایی‌های بانک‌های اسلامی این کشور طی سال‌های ۲۰۱۰ـ۲۰۱٤م، به طور متوسط رشد سالانه‌ای معادل ۱۳.۷ درصد داشته است. دارایی این بانک‌ها در پایان ۲۰۱٤م، معادل ٤۰٤ میلیارد درهم بود. بانک‌های اسلامی امارات، ۱۹ درصد تسهیلات و ۲۰.۵ درصد سپرده‌های نظام بانکی این کشور را به خود اختصاص داده‌اند. از سوی دیگر، بررسی متغیرهای عملکردی نشان می‌دهد این بانک‌ها از لحاظ سودآوری عملیات و مدیریت ریسک، علمکرد قابل قبولی داشته‌اند.

www.SID.ir

Archive of SID

التمیمی و الامیری (Al-Tamimi & Al-Amiri, 2003) در مقاله «تجزیه‌وتحلیل کیفیت خدمات در بانک‌های اسلامی امارات» به مقایسه کیفیت خدمات بین بانک اسلامی دبی و بانک اسلامی ابوظبی پرداخته و نشان می‌دهند که رابطه مثبت و معنادار آماری بین کیفیت خدمات به طور کلی و بُعدهای سرگوال (Servqual)* در بانک‌های اسلامی امارات وجود دارد. نتیجه‌های تجزیه‌وتحلیل واریانس نیز نشان داد که به طور کلی تفاوت معناداری بین سطح کیفیت خدمات در بانک اسلامی دبی و بانک اسلامی ابوظبی وجود ندارد. افزون بر این تفاوت معناداری در سطح کیفیت خدمات در بانک‌های اسلامی امارات بر اساس جنسیت و ملیت مشتری وجود ندارد.

التمیمی (۲۰۱۰م) در مقاله «فاکتورهای تأثیرگذار بر عملکرد بانک‌های ملی متعارف و اسلامی در امارات» به بررسی برخی از تفاوت‌های اثرگذار در طول دوره ۱۹۹۶م ـ ۲۰۰۸م پرداخته و نشان می‌دهد اگرچه بانک‌های اسلامی سهم کوچکی از بازار را دارند تقاضا برای خدمات آنها در حال افزایش است. برای بررسی فاکتورهای اثرگذار بر عملکرد بانک‌های متعارف و اسلامی از مدل رگرسیون استفاده کرد که در آن بازده حقوق صاحبان سهام (Return On Equity (ROE)) و بازگشت دارایی (Return On Assets (ROA)) به عنوان متغیر وابسته است. در این مدل مجموعه‌ای از عامل‌هایی مانند: تولید ناخالص داخلی سرانه، اندازه، شاخص توسعه مالی (Financial Development Indicator (FIR))، نقدینگی، تمرکز، هزینه و تعداد شعبه‌ها به عنوان متغیر مستقل لحاظ شد. نتیجه‌ها نشان می‌دهد که نقدینگی و تمرکز مهم‌ترین عامل‌های اثرگذار بر عملکرد بانک‌های ملی متعارف و هزینه و تعداد شعبه مهم‌ترین عامل‌های تعیین‌کننده عملکرد بانک‌های اسلامی بودند.

تاباش و دانکار (Tabash & Dhankar, 2014) در مقاله «تأمین مالی اسلامی و رشد اقتصادی: شواهد تجربی از امارات» به تجزیه‌وتحلیل تجربی رابطه بین توسعه نظام مالی اسلامی و رشد اقتصادی در امارات پرداخته و از داده‌های دوره زمانی ۱۹۹۰م ـ ۲۰۱۰م استفاده کرده‌اند. برای تجزیه‌وتحلیل از آزمون ریشه واحد، آزمون هم انباشتگی و گرنجر آزمون‌های علیت استفاده شد. نتیجه‌ها نشان می‌دهد که ارتباط مثبت و قوی‌ای بین تأمین

*. یک مدل کیفیت خدمات است که نخستین‌بار در سال ۱۹۷۷م ارائه شد (https://en.wikipedia.org/wiki/Servqual).

www.SID.ir

Archive of SID

مالی بانک‌های اسلامی و رشد اقتصادی در امارات وجود دارد که این ایده را که نظام بانکی با عملکرد خوب خود به رشد اقتصادی می‌انجامد را تقویت می‌کند.

ابراهیم (Mukdad Ibrahim, 2015) در مقاله «یک مطالعه مقایسه‌ای بین عملکرد مالی بانک‌داری اسلامی و متعارف در امارات» با روش کمی و با استفاده از نسبت‌های مالی گوناگون که عملکرد بانک را ارزیابی کرده، برای سال ۲۰۰۲م ـ ۲۰۰۶م به تجزیه‌وتحلیل بین این‌دو نوع بانکداری پرداخته و نسبت‌های اصلی نقدینگی بانک‌ها، سودآوری، ظرفیت مدیریت، ساختار سرمایه و عملکرد سهام را به عنوان شاخصی قابل اطمینان از عملکرد بانک مطالعه کرده و نشان می‌دهد که هر دوی این بانک‌ها به خوبی طی دوره مورد بررسی عمل کرده‌اند.

در تحقیق پیش رو کوشیده می‌شود افزون بر بُعد عملکردی، الگوی عملیاتی بانک اسلامی دبی از جهت نظری و بر اساس معیارهای جامعیت، مشروعیت و کارایی ارزیابی شده و راهبردهایی برای اصلاح قوانین بانکداری ایران استخراج شود.

بانکداری متعارف و اسلامی در امارات متحده عربی

در امارات ۲۱ بانک محلی، ۲۵ بانک خارجی، دو بانک تخصصی و حدود پنجاه دفتر نمایندگی دیگر بانک‌های خارجی وجود دارد. امارات متحده عربی درباره تعهدهای عضویت در سازمان تجارت جهانی و تحت فشار آن سازمان، حوزه بانکداری را برای رقابت خارجی باز کرده است. بانک مرکزی امارات این تعهد را در پایان سال ۲۰۰٤م با صادرکردن مجوز فعالیت‌های بانک‌های خارجی که تا کنون به هیچ وجه آن را صادر نکرده بود، نشان داد. افزون بر این، دولت با نگهداری بزرگ‌ترین سهم خود در این حوزه اهمیت آن را نشان می‌دهد، بیشتر به علت کنترل اقتصاد کلان که بر نفت و تجارت تکیه دارد، این امر را انجام داده است (UAE Banking Sector Report, 2007, p.7). در حقیقت وجود این عامل‌ها یعنی بازکردن صنعت بانکداری اسلامی بر روی بانک‌های خارجی و نیز دخالت دولت در آن به علت نقشی است که بانک‌ها در رشد و توسعه اقتصادی جوامع دارند. امارت بازاری پویا و در حال رشد برای کسب‌وکار به ویژه خدمات مالی است. بانک‌های جهانی و محلی در سال‌های اخیر در این اقتصاد به نسبت به روز و پر جنب‌وجوش رشد کرده‌اند (Tabash & Dhankar, 2014, p.1071). نمودار یک رشد

www.SID.ir

Archive of SID

اقتصادی در امارات را برای دوره ۱۹۹٦م ـ ۲۰۱٤م نشان می‌دهد که درصد بیشتری از این رشد اقتصادی مدیون عملکرد بانک‌های اسلامی در کنار دیگر بانک‌های داخلی و خارجی متعارف در امارات متحده عربی است.

نمودار ۱: رشد اقتصاد داخلی امارات متحده عربی بر حسب برابری قدرت خرید (PPP)

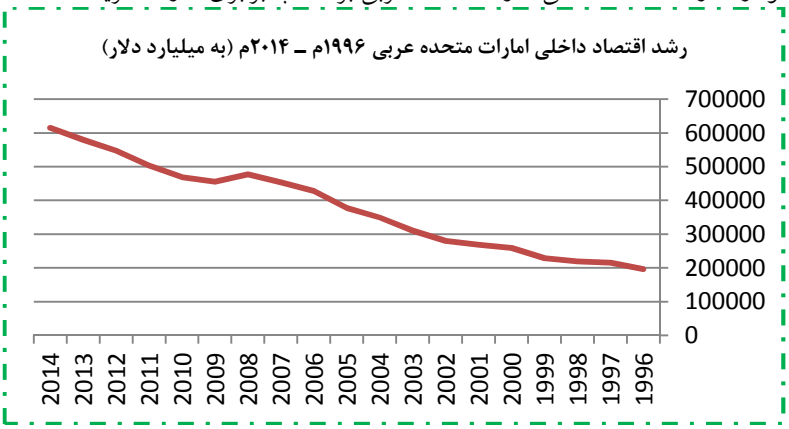

Source: www.worldbank.org

در امارات، هشت بانک از بانک‌های ملی، تحت قانون‌های شریعت فعالیت می‌کنند. این بانک‌ها عبارت هستند از: بانک اسلامی دبی، بانک اسلامی ابوظبی (AbuDhabi Islamic Bank)، بانک اسلامی امارات (Emirates Islamic Bank)، بانک اسلامی الهلال (Al-Hilal Islamic Bank)، بانک نور (Noor Islamic Bank)، بانک اسلامی شارجه (Sharjah Islamic Bank)، بانک دبی (Dubai Bank) و بانک عجمان (Ajman Bank) (شاهسونی و رحیمیان، ۱۳۹٤، ص۹). بانک‌های اسلامی در امارات جایگاه ویژه‌ای دارند، دولت این کشور کوشش بسیاری جهت گسترش آنها در کنار فعالیت بانک‌های متعارف می‌کند؛ از جمله مهم‌ترین این بانک‌ها، بانک اسلامی دبی است.

معرفی اجمالی بانک اسلامی دبی

بانک اسلامی دبی که در سال ۱۹۷۵م تأسیس شد نخستین بانک تجاری اسلامی جهان شمرده می‌شود. کسب‌وکار اصلی این بانک در آن زمان، تأمین مالی با عقد مرابحه بوده که در آن بانک، کالاهای وارداتی را خریده و با لحاظ‌کردن مبلغی سود به بازرگانان

www.SID.ir

Archive of SID

می‌فروخت (همان، ص۹) که این فعالیت همچنان یکی از روش‌هایی است که در بانک اسلامی دبی استفاده می‌شود.

بانک اسلامی دبی بانکی بود که به ابتکار و خواست بخش خصوصی پدید آمد؛ هر چند که حمایت دولت از این بانک، نقش بسیار اساسی داشت. فعالیت‌های بانک به طور کامل منطبق با قوانین اسلام و بر اساس منع ربا و با نظارت کمیته شریعت صورت می‌پذیرد. سرمایه ثبت‌شده این بانک معادل یک میلیارد درهم امارات است و از مهم‌ترین زمینه‌های فعالیت آن می‌توان به تهیه‌کردن خدمات بانکی منطبق بر بانکداری اسلامی، سرمایه‌گذاری وجوه بانکی به صورتی که به کسب سطح بهینه‌ای از سود برای بانک و مشتریانش بینجامد، هماهنگی، همکاری و یکپارچگی با دیگر مؤسسه‌های مالی اسلامی برای حمایت از پدیدساختن نظام مالی اسلامی، فراهم ساختن زمینه و بسترهایی مناسب برای گسترش عملیات کشاورزی، تجارت و بخش املاک و ساختمان و پدید آوردن فرصت‌های شغلی مناسب اشاره کرد (شعبانی و همکاران، ١٣٩٤، ص٥٣).

بانک اسلامی دبی فعال‌ترین بانک اسلامی در امارات است و به جز دفتر مرکزی دبی، ٢٢ شعبه دیگر در سراسر امارات دارد. سابقه این بانک درباره بانکداری اسلامی به بیش از چهل سال می‌رسد (همان، ص٥٤).

بانک اسلامی دبی با در نظر گرفتن مأموریت «حفظ و بهبود جایگاه خود در جایگاه بانک اسلامی پیش‌رو در جهان با ارائه خدمات بی‌نظیر و نوآورانه به مشتریان و تدوام و گسترش تعهد کارکنان» و با چشم‌انداز «تبدیل‌شدن به پیشرفته‌ترین مؤسسه مالی اسلامی در جهان» بیش از ١.٤ میلیون مشتری دارد که این مشتریان به بیش از نود شعبه در کل امارات متحده عربی برای دریافت خدمات خود رجوع می‌کنند. افزون بر این بانک اسلامی دبی بر اساس حجم دارایی، بزرگ‌ترین بانک اسلامی در امارات است و از آنجا که بانک در صدد اختصاص دارایی-های با کیفیت در پرتفوی خود است در واپسین رتبه‌بندی‌های مؤسسه‌های رتبه‌بندی مودیز (Moody's Corporation) رتبه Baa1 و در رتبه‌بندی مؤسسه فیچ (Fitch Ratings) رتبه اعتباری A که از بالاترین رتبه‌های اعتباری در بین مؤسسه‌های مالی هستند دست یافته است (http://www.dib.ae). این امر با کوشش درباره افزایش رضایت مشتریان از راه ارائه محصول‌های نو به منظور پاسخ‌گویی به نیازهای آنها در چارچوب شریعت تحقق می‌یابد.

www.SID.ir

Archive of SID

الگوی بانک اسلامی دبی و مقایسه آن با قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران

بانک اسلامی دبی به عنوان یکی از بانک‌های تجاری اسلامی امارات تحت اشراف بانک مرکزی این کشور، در سه حوزه تجهیز، تخصیص و خدمات بانکی فعالیت می‌کند. در این قسمت بر اساس اطلاعات موجود در تارنمای بانک اسلامی دبی به معرفی و مقایسه آن با الگوی بانکداری بدون ربای ایران می‌پردازیم.

تجهیز منابع بانکی

بانک اسلامی دبی برای تجهیز منابع بانکی از روش‌های متنوعی استفاده می‌کند.

۱. حساب جاری اسلامی

بانک اسلامی دبی شهرت خود را به وسیله محصول‌های نوآورانه و خدمات توسعه‌یافته از راه درک عمیق نیازهای مشتریان به دست آورده است که حساب جاری اسلامی خدمتی به طور کامل منحصر به فرد منطبق بر شریعت در این‌باره است (Ibid). قرارداد مورد استفاده برای حساب جاری اسلامی در بانک اسلامی دبی ودیعه است. حساب جاری بانک اسلامی دبی محصولی است با چند ویژگی توسعه‌یافته خاص برای نیازهای بانکداری که از جمله آن امکان بررسی روزانه حساب است؛ به این روش که مشتری می‌تواند فعالیت‌های واریز و برداشت را به طور روزانه به وسیله این حساب انجام دهد. هزینه نگهداری ۲۵ درهم در هر ماه برای حساب جاری اسلامی قابل اجرا است. با این حال مشتری می‌تواند از منافع حساب جاری بدون هیچ هزینه‌ای بهره‌مند شود (Ibid)؛ بنابراین حساب جاری اسلامی حسابی بدون هزینه برای نگهداری وجوه نقد و نیز بدون دریافت سود است. با این حال بانک اسلامی دبی برای تشویق دارندگان منابع مازاد برای افتتاح حساب جاری اسلامی به ارائه خدمات رایگان اقدام می‌کند.

تفاوت حساب جاری بانک اسلامی دبی با حساب جاری بانک‌های ایران در نوع عقد مورد استفاده است. بانک اسلامی دبی از عقد ودیعه استفاده می‌کند که انعطاف‌پذیری بیشتری در ارائه خدمات بانکی دارد؛ در حالی که بانک‌های ایران از قرض‌الحسنه استفاده می‌کنند که به جهت ماهیت عقد قرض محدودیت‌های خاصی دارد.

www.SID.ir

Archive of SID

۲. حساب پس‌انداز اسلامی

حساب‌های پس‌انداز اسلامی بانک اسلامی دبی با سهولت و در چارچوب الزام‌های خاص توسعه یافته است. این حساب‌ها منحصر به فرد بوده، خلق سود می‌کنند و حسابی به‌طور کامل منطبق بر شریعت هستند که اغلب سپرده‌گذاران به طور انعطاف‌پذیر در معامله‌های نامحدود در کنار به دست آوردن نرخ سود رقابتی می‌توانند مورد استفاده قرار دهند. سپرده‌گذاران حق انتخاب افتتاح حساب به درهم و یا دلار را دارند (Ibid).

قراردادی که در جذب منابع حساب پس‌انداز اسلامی استفاده می‌شود، مضاربه است (Ibid). مشتری به عنوان مضارب سرمایه خود را در اختیار بانک به عنوان عامل قرار می‌دهد تا بانک در چارچوب مضاربه به فعالیت‌های اقتصادی اقدام کند. افراد، شرکت‌ها و مؤسسه‌های متوسط (SME) می‌توانند، به منظور دست‌یابی به سود مطمئن از منابع مازاد خود در چارچوب شریعت از این حساب‌ها استفاده کنند (Ibid).

تفاوت آشکاری که درباره حساب پس‌انداز بانک اسلامی دبی با بانک‌های ایران وجود دارد، در نوع عقد پایه برای ارائه خدمات این حساب به مشتریان است. بر اساس قانون ایران، بانک‌ها بر پایه عقد قرض‌الحسنه به افتتاح حساب پس‌انداز اقدام می‌کنند و در برابر این حساب‌ها سودی به سپرده‌گذاران پرداخت نمی‌کنند بلکه به صورت قرعه‌کشی جایزه‌های نقدی و غیرنقدی به سپرده‌گذاران این حساب‌ها در کنار دیگر امتیازهای مربوط به دریافت تسهیلات پرداخت می‌کنند.

از دیگر تفاوت‌های حساب پس‌انداز، نوع استفاده بانک از منابع است. در بانک‌های ایران این منابع جزو منابع مالکیتی بانک بوده و بانک بر اساس قانون مجاز است از راه قراردادهای شرعی مندرج در فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا آنها را استفاده کند؛ این در حالی است که بانک اسلامی دبی در جایگاه عامل باید این وجوه را در فعالیت‌های اقتصادی سودآور استفاده کند و سود به دست آمده از این راه را بین سپرده‌گذاران توزیع کند. در حقیقت بانک اسلامی دبی بر اساس قاعده‌ای در عقد مضاربه که می‌گوید عامل می‌تواند سرمایه را در اختیار شخص ثالثی برای مضاربه بگذارد رفتار کرده، وجوه حاصل از این نوع حساب را در اختیار فعالان اقتصادی قرار می‌دهد. بانک اسلامی دبی بر اساس این واسطه‌گری کسب درآمد می‌کند (اقبال و دیگران، ۱۳۷۸، ص۲۷).

www.SID.ir

Archive of SID

۳. حساب سپرده سرمایه‌گذاری اسلامی

در بانک اسلامی دبی پدیدساختن ثروت برای مشتریان و سپرده‌گذاران به عنوان یک اولویت مطرح است. سپرده سرمایه‌گذاری برای مشتریان گزینه‌ای با نرخ سود بالاتر را فراهم می‌کند. بانک اسلامی دبی حساب‌های سپرده سرمایه‌گذاری را در چارچوب عقدهای مضاربه و وکالت به شرح زیر سامان می‌دهد:

الف) حساب سپرده سرمایه‌گذری مبتنی بر مضاربه: این حساب مانند حساب‌های پس‌انداز اسلامی است. مشتری به عنوان صاحب سرمایه در مضاربه بوده و بانک نقش عامل را ایفا می‌کند. مشتریان در افتتاح این حساب بین ارزهای درهم، دلار و یورو حق انتخاب دارند و می‌توانند منابع مازاد خود را از راه این حساب‌ها سرمایه‌گذاری کنند (www.dib.ae). تفاوت این حساب با حساب پس‌انداز اسلامی بانک اسلامی دبی در مدت و سهم سود سپرده‌گذران است.

ب) سپرده سرمایه‌گذاری مبتنی بر وکالت: در این حساب سپرده‌گذاران برای دست‌یابی به نرخ بازده بالا و با آرامش‌خاطر فراوان بانک را در جایگاه وکیل خود برای به کارگیری وجوه خود در نظر می‌گیرند (Ibid). سپرده‌های سرمایه‌گذاری مبتنی بر عقد وکالت مشابه سپرده‌های سرمایه‌گذاری ایران است. با این حال بانک اسلامی دبی انواع گوناگونی از سپرده‌های سرمایه‌گذاری مبتنی بر عقد وکالت برای مشتریان خود در نظر گرفته است.

٤. صکوک

بانک اسلامی دبی در سال‌های اخیر با گسترش به کارگیری صکوک به منظور تأمین مالی فعالیت‌های گوناگون اقتصادی به به کارگیری از این ابزار برای تجهیز منابع اقدام کرده است. بانک اسلامی دبی به منظور تأمین مالی و تهیه کالای مشخصی مانند هواپیما به انتشار صکوک اقدام می‌کند و بر اساس وجوه جمع‌آوری‌شده به تهیه کالای مورد نیاز و فروش یا اجاره آن به مشتریان اقدام کرده و سود حاصل از فروش یا اجاره دارایی پایه صکوک را به خریداران صکوک (سپرده‌گذاران) پرداخت می‌کند. در ضمن این بانک هدایت‌گر بین‌المللی صکوک نیز است (Ibid). استفاده از صکوک جهت تجهیز منابع مالی بر اساس قانون برنامه پنجم توسعه به قانون اضافه شده است که در سال‌های اخیر برخی از بانک‌های ایران به انتشار صکوک به منظور تجهیز منابع مالی اقدام کرده‌اند.

نمودار دو عملکرد بانک اسلامی دبی در سال‌های ۲۰۱۳م ـ ۲۰۱٤م را نشان می‌دهد.

www.SID.ir

Archive of SID

نمودار ۲: حجم منابع بانکی تجهیزشده در بانک اسلامی دبی

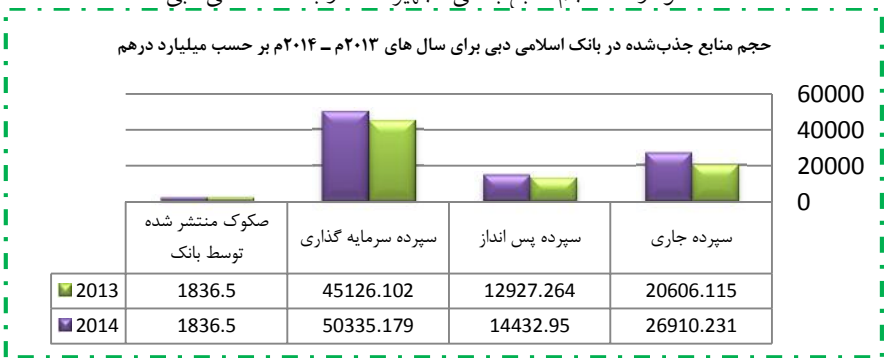

Source: Dubai Islamic Bank P.J.S.C.

در سال ۲۰۱٤م بیشترین سهم جذب منابع بانکی مربوط به سپرده‌های سرمایه‌گذاری، جاری، پس‌انداز و صکوک است که در نمودار سه سهم هر یک مشاهده می‌شود.

نمودار ۳: درصد سهم منابع تجهیزشده در بانک اسلامی دبی

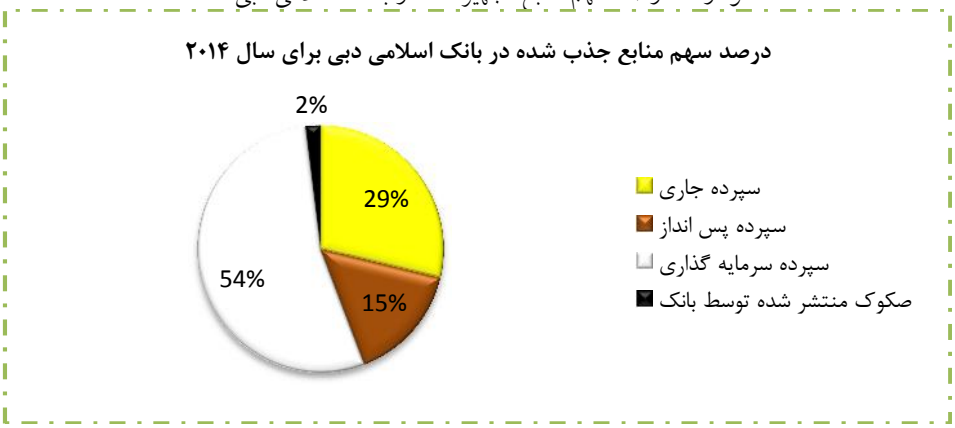

Source: Dubai Islamic Bank P.J.S.C

تخصیص منابع بانکی

بانک اسلامی دبی به منظور اعطای تسهیلات از شیوه‌های زیر استفاده می‌کند:

۱. مرابحه

مرابحه قرارداد فروش است که قیمت ثابتی برای کالاها یا درخواست‌های کالایی ارائه‌شده به وسیله مشتری به همراه یک درصد سود نهایی توافقی است. روش کار آن ساده است. مشتری خواسته خود را مشخص و فروشنده را انتخاب می‌کند. بانک اسلامی دبی آن کالا

www.SID.ir

Archive of SID

را تهیه سپس معامله‌ای با سود ثابت با مشتری انجام می‌دهد. بعد از تأمین خواسته مشتری، وی با بانک اسلامی دبی بر اساس شرایط توافق‌نامه تسویه حساب می‌کند (http://www.dib.ae). سررسید تأمین مالی مرابحه بر طبق ماهیت خرید و نیز گردش کاری سرمایه مشتریان متفاوت است برای مواد خام و کالاهای نهایی سه تا شش ماه و برای ماشین‌آلات و تجهیزات تا پنج سال است.

تسهیلات مبتنی بر مرابحه از جمله قراردادهایی است که ابتدا در قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران با این نام در نظر گرفته نشده بود اما با عنوان فروش اقساطی به کار گرفته می‌شد. در قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، در سال ۱۳۸۹ و در قالب ماده ۹۸ با نام مرابحه و با کارکردی گسترده‌تر از فروش اقساطی ـ که شامل خدمات نیز می‌شود ـ به مجموعه قراردادها در فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا افزوده شد.

۲. استصناع

از دیگر روش‌های تأمین مالی مورد استفاده به وسیله بانک اسلامی دبی، تسهیلات استصناع است. استصناع، قراردادی است که به سبب آن بانک اسلامی دبی به تحویل کالا یا دارایی از پیش تعیین‌شده که در آینده ساخته می‌شود به ازای مبلغ‌های توافقی از نظر مقدار و زمان پرداخت قیمت، متعهد می‌شود. تأمین مالی از راه استصناع به وسیله بانک اسلامی دبی و دیگر نهادهای مالی استفاده فراوانی دارد که از جمله آنها مواردی مانند ساخت فعالیت‌های وابسته به املاک و مستغلات مانند ساخت‌وساز انبارها، نمایشگاه‌ها، مراکز خرید، برج‌های مسکونی و ویلایی و نیز فعالیت‌های تولیدی مانند هواپیما، کشتی، ماشین‌آلات و تجهیزات و ... است (Ibid).

قرارداد استصناع مانند مرابحه در ماده ۹۸ قانون برنامه پنجم توسعه به قراردادهای مندرج در فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا افزوده شد.

۳. اجاره

اجاره، قراردادی است که بانک (موجر) اموالی را به مشتری (مستأجر) در ازای پرداخت اجاره‌بها در دوره مالی مشخص، اجاره می‌دهد. هدف بانک انتقال کل اموال به مشتری در

www.SID.ir

Archive of SID

پایان دوره مالی است در صورتی که تمام اجاره‌بها به وسیله مستأجر پرداخت شده باشد (Ibid). این نوع اجاره به عنوان اجاره به شرط تملیک شناخته می‌شود.

اجاره، ابزار مالی اثرگذار است که به بنگاه‌ها اجازه می‌دهد تجهیزات و ماشین‌آلات را به جای خرید از راه اجاره به دست آورند که نتیجه آن کاهش بار سنگین هزینه‌های سرمایه‌ای است. دوره معمولی اجاره بین ۳ ـ ۷ سال است، مستأجر دارایی حق خرید دارایی موضوع اجاره در پایان دوره اجاره را داراست (Ibid).

اجاره به شرط تملیک از جمله روش‌های مورد استفاده در بانک‌های ایران نیز است.

٤. سلم

این عقد به مشتریان اجازه می‌دهد که به وجوه نقد دست یابند. این محصول مبتنی بر ساختار قرارداد فروش است که بر پایه آن خریدار (بانک) قیمت را پیش‌پرداخت می‌کند و فروشند (مشتری) کالاها را در مقدار معیّنی و ویژگی‌های مشخص در تاریخ آینده که در توافق اولیه حاصل شده است تحویل خریدار (بانک اسلامی دبی) می‌دهد (Ibid).

در بانکداری ایران نیز قرارداد سلف که نام دیگری برای سلم* است، به‌کار می‌رود.

٥. مشارکت

مشارکت نوعی همکاری است که بانک اسلامی دبی به راه‌های زیر با مشتریان خود وارد عمل می‌شود (Ibid):

۱. **مشارکت در سرمایه:** بانک در تأمین مالی پروژه موجود یا جدید مشارکت کرده و در عایدی‌ها و سرمایه سهیم می‌شود.

۲. **مشارکت در مالکیت دارایی‌ها:** روش دیگری که بانک در چارچوب مشارکت استفاده می کند، مشارکت در مالکیت دارایی‌های پایه مشخص است که سود آن طبق توافق بین بانک و مشتری تسهیم می‌شود.

در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران انواعی از روش‌های مشارکتی برای پاسخ‌گویی به نیازهای مشتریان به کار گرفته می‌شود که از جمله آنها مشارکت مدنی،

*. به این قرارداد از آن جهت که مبلغ در مجلس عقد پرداخت شود سلم و از آن جهت که کالا در آینده تحویل داده می‌شود سلف گفته می‌شود.

www.SID.ir

Archive of SID

مشارکت حقوقی، مضاربه، مزارعه و مساقات است؛ بنابراین بانک‌های ایران از تنوع بیشتری درباره عقدهای مشارکتی دارند؛ هر چند که در عمل پرداخت تسهیلات بر مبنای مزارعه و مساقات در بانک‌های ایران تا کنون مشاهده نشده است.

٦. مضاربه

مضاربه، قراردادی بین بانک و عامل برای یک دوره معیّن است که عامل با سرمایه بانک فعالیت عام یا خاص اقتصادی کرده و سود حاصل با نسبتی که در قرارداد مشخص می‌شود بین بانک و عامل تقسیم می‌شود. بانک اسلامی دبی در چارچوب تأمین مالی مبتنی بر مضاربه می‌تواند در دیگر شرکت‌های موجود یا جدید سرمایه‌گذاری کند (Ibid).

تفاوتی که بین مضاربه مورد استفاده در بانک اسلامی دبی با بانکداری ایران مشاهده می‌شود این است که در بانک اسلامی دبی از عقد مضاربه در تمام حوزه‌های اقتصادی استفاده می‌شود؛ در حالی که در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران عقد مضاربه فقط برای بخش بازرگانی است.

۷. قرض‌الحسنه

بانک اسلامی دبی برای کمک به حل دشواری‌های مالی مشتریان، قرض‌الحسنه می‌پردازد. این بانک فعالیت‌های قرض‌الحسنه‌ای را در چارچوب صندوق قرض‌الحسنه انجام می‌دهد. هدف صندوق کسب سود در برابر ارائه این خدمات نیست بلکه هدف صندوق، کمک به مردم نیازمند به طوری که آنها را از استثمار وام‌دهندگان پول و شرایط نامناسب و گناهکار نجات دهد، است. بانک اسلامی دبی به مسلمانان از راه ارائه تأمین مالی بدون سود برای ازدواج، درمان و آموزش و پرورش در چارچوب قرض‌الحسنه کمک می‌کند. این مرکز از ابتدای تأسیس در سال ۱۹۸۲م تا کنون میلیون‌ها درهم را اعطا کرده است (Ibid).

بانک اسلامی دبی در چارچوب فعالیت‌های صندوق قرض‌الحسنه به پیشبرد ساختار اجتماعی اسلامی سالم به وسیله تأمین نیازهای اجتماعی مانند ازدواج و نیازهای آموزش خارج از کنترل متقاضی کمک می‌کند. این صندوق همچنین وام‌هایی به منظور پاسخ‌گویی به نیازهای مراقبت‌های بهداشتی، مصیبت و وضعیت اضطراری ارائه می‌کند. این تسهیلات همچنین مفهوم تکافل –احسان متقابل– را در میان مسلمانان ترویج می‌دهد (Ibid).

www.SID.ir

Archive of SID

تفاوتی که در وام‌های قرض‌الحسنه بانک اسلامی دبی با بانک‌های ایران وجود دارد این است که در بانک اسلامی دبی فعالیت‌های قرض‌الحسنه‌ای که بیشتر فعالیت‌های خیریه‌ای و نه به قصد سودآوری است در چارچوب صندوقی با ورودی و خروجی مشخص، انجام می‌گیرد. در حالی که مطابق قانون ایران منابعی که در قالب حساب قرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز تجهیز می‌شود همه صرف پرداخت‌های قرض‌الحسنه نمی‌شود؛ بلکه منابع حاصل از مانده‌های حساب جاری جزو منابع مالکیتی بانک شمرده شده و منابع حاصل از قرض‌الحسنه پس‌انداز گرچه ماهیت قرض داشته و به ملکیت بانک در می‌آید اما بانک بخشی از این منابع را صرف اعطای قرض‌الحسنه کرده و باقی‌مانده را صرف قراردادهای سودآور می‌کند و بخشی از سود حاصل به اعطای جایزه به سپرده‌گذاران اختصاص می‌یابد؛ البته از سال ۱۳۹۰ بنا به بخشنامه بانک مرکزی بانک‌ها مؤظف هستند وجوه حاصل از قرض‌الحسنه پس‌انداز را در صندوقی واریز و خروجی این صندوق نیز الزاماً باید قرض‌الحسنه باشد؛* بنابراین بانک‌های ایران پس از سال پیش‌گفته مشابه بانک اسلامی دبی عمل می‌کنند.

منابع صندوق قرض‌الحسنه بانک اسلامی دبی به طور معمول از راه‌های زیر تأمین می‌شود:

۱. **وجوه حاصل از حساب‌های جاری بانک**: صندوق‌های قرض‌الحسنه کانالی است برای اختصاص حساب جاری، به طور انحصاری برای پدیدساختن این مرکز.

۲. **کمک‌های مالی خیرین**: کمک‌های مالی متنوع به بانک به وسیله خیران شامل افراد، شرکت‌های مالی، سازمان‌های تجاری یا دولت؛ کمک‌های خیران ممکن است در قالب هدیه‌ها یا تأمین مالی بدون سود باشد.

۳. **درآمد حاصل از وجوه قرض‌الحسنه و امور خیرخواهانه**: از دیگر منابع تأمین مالی وجوه صندوق قرض‌الحسنه بانک اسلامی دبی درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری وجوه قرض‌الحسنه و دارایی به دست آمده از راه ترویج امور خیرخواهانه است که به حساب قرض‌الحسنه اضافه می‌شوند.

*. افزون بر این مجلس شورای اسلامی در قانون برنامه پنجم توسعه و در ماده ۸۶ همین حکم را مطرح کرده است اما در عمل بانک‌ها برای حفظ منافع خود به آن پای‌بند نیستند.

www.SID.ir

Archive of SID

نمودار ٤: روش‌های تخصیص منابع بانک اسلامی دبی

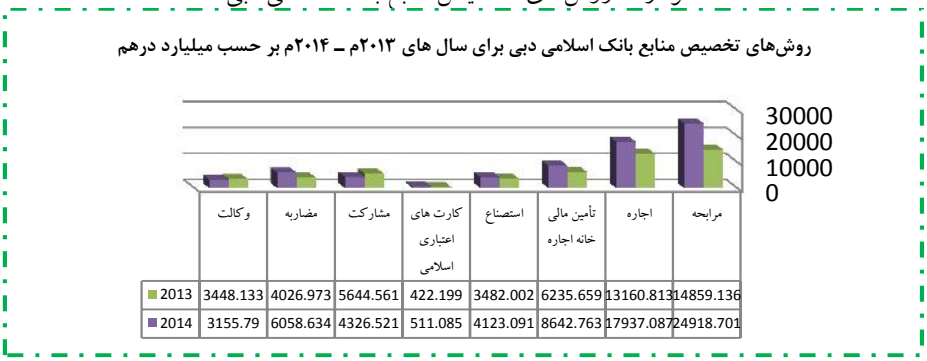

Source: Dubai Islamic Bank P.J.S.C

سهم هر یک از تسهیلات اعطایی در مجموع تسهیلات برای سال ۲۰۱٤م در بانک اسلامی دبی مشاهده می‌شود. بیشترین حجم مربوط به اجاره (۳۸ درصد)، مرابحه (۳٦ درصد)، مضاربه (۹ درصد) و مشارکت (٦ درصد) است. نمودار پنج ترکیب تسهیلات را نشان می‌دهد.

نکته جالبی که درباره حوزه تأمین مالی بانک اسلامی دبی وجود دارد، تأمین مالی دولت است که امروزه به عنوان یکی از چالش‌های بانک‌های اسلامی مطرح می‌باشد که لازم است بانک‌های اسلامی از تجربه این بانک در این‌باره استفاده کند.

نمودار ٥: حوزه‌ها و بخش‌های تأمین مالی به وسیله بانک اسلامی دبی

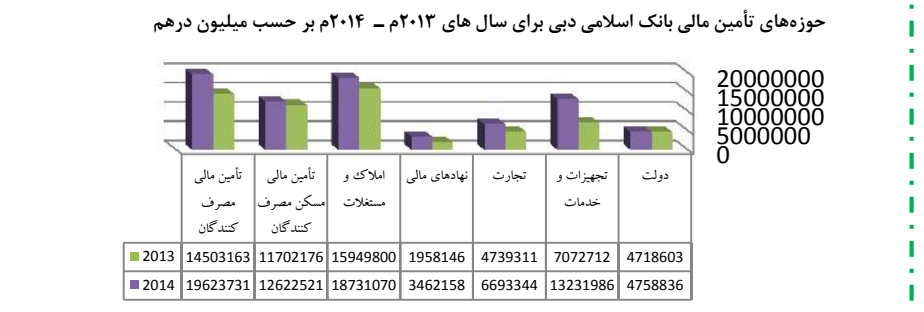

Source: Dubai Islamic Bank P.J.S.C

خدمات بانکی

امروزه بانک‌ها در جهت حرکت به سمت سوپر مارکت‌های مالی و به منظور کمک به تسریع در مبادله‌های تجاری و فعالیت‌های اقتصادی به عنوان یکی از کارکردهای خود در اقتصادهای نوین خدمت‌های متنوعی متفاوت از حوزه تجهیز و تخصیص منابع انجام

www.SID.ir

Archive of SID

می‌دهند (نظرپور و لطفی‌نیا، ۱۳۹٤، ص۱۱). این امر درباره بانک اسلامی دبی نیز صادق است. در تارنمای این بانک خدمات زیر موجود است.

۱. خدمات تجاری

بانک در این‌باره انواع اسناد اعتباری و ضمانت‌نامه‌ها را به مشتریان ارائه می‌کند. بانک برای واردات یا برای بازسازی صادرات، راه‌حل مناسبی برای پاسخ‌گویی به مشتریان دارد. از جمله مهم‌ترین خدمات تجاری بانک موارد زیر است (Ibid):

۱. **افتتاح و مدیریت اسناد اعتباری**: با اعلام نیاز مشتری بانک اسلامی دبی مناسب‌ترین اسناد اعتباری را برای آنان ارائه می‌دهد.

۲. **تدوین ضمانت‌نامه**: بانک انواع ابزارهای مالی شامل ضمانت‌نامه‌های اعتباری پدیدآمده تحت اصول دقیق شریعت آماده و انتشار می‌کند. این ضمانت‌نامه‌ها حوزه‌های کلیدی مانند ضمانت‌نامه شرکت در مزایده یا مناقصه، ضمانت‌نامه‌های حُسن انجام کار، پیش‌پرداخت، وجه‌الضمان، نگهداری، نیروی کار و عوارض گمرکی را پوشش می‌دهد.

در چارچوب قانون عملیاتی بانکی بدون ربای ایران نیز بخش مربوط به فعالیت‌های خدمات بانکی در ماده دو آمده است که در این بخش به صراحت به فعالیت‌های مربوط به اسناد اعتباری و ضمانت‌نامه تحت عنوان «صدور، تأیید و قبول ضمانت‌نامه ارزی و ریالی جهت مشتریان» اشاره شده است؛ به این معنا که بانک‌ها مجاز به انجام این فعالیت‌ها با رعایت دیگر ضوابط و شرایط هستند.

۲. کارت‌های بانکی

از دیگر خدماتی که بانک اسلامی دبی به مشتریان خود ارائه می‌دهد، کارت‌های بانکی است. بانک اسلامی دبی، طیف گسترده‌ای از کارت سازگار با شریعت، شامل کارت‌های بدهی، کارت‌های شارژی و کارت‌های اعتباری ارائه می‌کند. نگه‌دارنده کارت می‌تواند در هر نقطه از جهان خرید کند یا وجوه نقد از بیش از یک میلیون دستگاه خودپرداز در سراسر جهان با کارت‌های اسلامی خود برداشت کند (Ibid). بانک‌های فعال در نظام بانکی ایران با گسترش استفاده از خدمات کارت‌های بانکی در صنعت بانکداری در سال‌های اخیر انواعی از این کارت‌ها را برای استفاده مشتریان خود صادر کرده‌اند.

www.SID.ir

Archive of SID

۳. بانکداری الکترونیک

بانک اسلامی دبی مرکز تلفن‌بانک و بانکداری الکترونیکی اسلامی موسوم به « Islamic Online e-banking» را در ماه اکتبر ۲۰۰٤م تأسیس کرد و همچنین گسترش سامانه‌های خودپرداز NCR و راه‌اندازی سامانه ATM در شعبه‌های این بانک در سراسر کشور در دستور کار قرار گرفت. بانک اسلامی دبی از آن سال، سرویس بانکداری تلفن همراه (SMS) به زبان عربی را راه‌اندازی کرده است (شعبانی و همکاران، ۱۳۹٤، ص٥٤).

خدمات بانکداری الکترونیک با گسترش استفاده از اینترنت و نیز کانال‌های ارتباطی مجازی روزبه‌روز در حال گسترش است که این امر درباره بانک‌های فعال در ایران نیز صادق می‌باشد؛ به گونه‌ای که اکثر بانک‌های ایران امروزه در چارچوب قانون به ارائه خدمات متنوع الکترونیکی اقدام می‌کنند.

٤. خدمات اجتماعی

از آنجا که خدمت به جامعه جزو ذات فعالیت اقتصادی در جامعه اسلامی است، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها (CSR) به عنوان بخشی ضروری از فلسفه و اصول بانک در نظر گرفته می‌شود. بر این اساس بانک اسلامی دبی می‌کوشد که طرح‌ها و ابتکارهای خود را در یک روند و در نتیجه جریان وجوه مالی عظیم در توسعه جامعه تبدیل کند. تعهد نسبت به جامعه بانک اسلامی دبی را از شرکت‌های دیگر متمایز می‌کند (Ibid).

بانک اسلامی دبی سازمان منحصر به فرد است که بهترین فعالیت‌های کسب‌وکار و شیوه امور خیریه را به منظور کمک به ثبات اقتصاد و سلامت جامعه با هم ترکیب کرده است. اثبات این حقیقت دریافت جایزه مجله Emeafinancel به وسیله بانک اسلامی دبی برای مشارکت در مسئولیت اجتماعی برای سال ۲۰۰۹م در خاورمیانه است. در حقیقت تعهدهای بانک اسلامی دبی به جامعه شامل شماری از برنامه‌های حمایتی، طرح‌های تعالی و رویدادهایی که تفاوت‌هایی در جامعه پدید می‌آورد، است. کمک‌های بانک اسلامی دبی در جهت فعالیت‌های اجتماعی شامل حوزه‌های گوناگونی زیر است:

۱. بانک به مدارس برای به دست‌آوردن رایانه و دیگر تجهیزات بسیار می‌کوشد. بانک اغلب ۱۰۰ درصد منابع مالی برای ساخت‌وساز و تجهیز مدرسه جدید در هماهنگی با همکاران خود از اداره دانش و توسعه انسانی (KHDA) را فراهم می‌کند.

www.SID.ir

Archive of SID

۲. بانک به طور مداوم به رفع نواقص فیزیکی کمک مالی می‌کند و به حمایت عملی مانند فراهم‌کردن صندلی چرخ‌دار (ویلچر)، سمعک و ... می‌پردازد.
۳. بانک به راه‌اندازی بنیادی اجتماعی اقدام کرده است. به این صورت که در سپتامبر ۲۰۰۷م، بنیاد اجتماعی، انسانی، خیریه و غیرانتفاعی به نام بنیاد بانک اسلامی دبی راه‌اندازی شد. یکی از نواحی تمرکز بنیاد، پدیدساختن وجوه بیشتر برای کمک به خانواده‌های نیازمند برای مستقل‌شدن به جای وابستگی به مؤسسه‌های خیریه است (Ibid).

بانک‌های فعال در ایران نیز در چارچوب مسئولیت‌های اجتماعی خود به ارائه خدمات متعدد و متنوعی به گروه‌ها و قشرهای گوناگونی از جامعه اقدام می‌کنند؛ از جمله این حوزه‌ها بخش مربوط به ساخت و بازسازی مدارس، آزادسازی زندانیان، اشتغال و تأمین مسکن قشرهای آسیب‌پذیر است. البته بانک‌های ایران تا کنون اقدام مناسبی برای سامان‌دهی فعالیت‌های مربوط به مسئولیت‌های اجتماعی خود در چارچوب بنیادهای اجتماعی مانند بانک اسلامی دبی نکرده‌اند که این امر نیازمند توجه جدی‌تر بانک‌های فعال در ایران است. با این حال توجه به این نکته نیز لازم است که در ایران بانک‌ها در چارچوب قانون و الزام‌های قانونی به ارائه خدمات اجتماعی به مشتریان اقدام می‌کنند؛ در حالی که بانک اسلامی دبی این امر را به صورت داوطلبانه انجام می‌دهد.

۵. صندوق زکات

از دیگر خدمات بانک اسلامی دبی که ویژه بانک‌های اسلامی است، خدمات زکات در چارچوب صندوق زکات می‌باشد. بانک اسلامی دبی در سال ۱۹۷۵م صندوق زکات را تأسیس کرد که منابع مالی صندوق از دو مجرا تأمین می‌شود که عبارت هستند از (Ibid):

۱. وجوه ذخیره‌شده در بانک و سودهای ارسالی؛
۲. گردآوری وجوه از افراد خواستار توزیع زکات از راه بانک.

صندوق به وسیله کمیته مالی و اجرایی تحت نظارت هیئت کنترل قانونی و فتوایی بانک مدیریت می‌شود. صندوق تمام فعالیت‌های خود درباره بانک و توزیع زکات را تحت قوانین رسمی کشور انجام می‌دهد. این صندوق رشد ویژه‌ای داشته و تا کنون میلیون‌ها درهم بین تراست‌های گوناگون مشهور خیریه کار برای افزایش رفاه کودکان یتیم، بیوه‌ها و بی‌بضاعت‌ها توزیع کرده است. در قانون ایران چنین خدمتی برای بانک‌ها در نظر گرفته نشده است.

www.SID.ir

Archive of SID

٦. خزانه‌داری

بانک اسلامی دبی توانایی و تخصص در ارائه محصولات متنوع و خدمات مشاوره‌ای ریسک به مشتریان در چارچوب فعالیت‌های خزانه‌داری ارائه می‌کند. بانک اسلامی دبی فعالیت‌های خزانه‌داری را در دو حوزه متفاوت تعریف کرده است (Ibid):

الف) مدیریت ریسک: در بازارهای مالی با افزایش نوسان‌ها و رشد عدم اطمینان، نیاز به مدیریت ریسک و روش‌های سرمایه‌گذاری بر اساس اصول اساسی همواره مهم‌تر است. این امر در بانک اسلامی دبی در چارچوب خدمات خزانه‌داری تعریف می‌شود.

ب) ارائه محصولات جدید مالی: بانک اسلامی دبی محصول‌های اسلامی با ارزش افزوده متنوع و ساختارهای طراحی‌شده با نیازهای مشتریان ارائه می‌دهد. محصول‌های ارائه‌شده عمومی، مشارکتی و خالص ارزش بالا به مشتریان در محدوده ارزهای خارجی، محصول‌های متناسب با سوآپ نرخ سود از جمله این محصول‌هاست. همه محصول‌های ارائه‌شده به وسیله بانک به اصول اسلام پای‌بند بوده و به وسیله هیئت شریعت تأیید می‌شود. از جمله مهم‌ترین فعالیت‌های خزانه‌داری بانک اسلامی دبی موارد زیر است:

۱. **بازارهای پول:** بانک پیشرفته‌ترین ابزارهای مالی را به منظور افزایش بازده سرمایه‌گذاری به مشتریان ارائه می‌کند و از آنها در برابر ریسک‌های بازار با ارائه محصول‌های پوشش‌دهنده که قادر می‌سازد نیازهای نقدینگی خود را مدیریت، هزینه‌های مالی را کاهش و از ریسک‌های بازار محافظت کنند، حمایت می‌کند.

۲. **محصولات سرمایه‌گذاری صکوک اسلامی:** خزانه‌داری بانک می‌کوشد بهترین خدمات را به مشتریان ارائه کند. یک تیم از خبرگان برای ارائه رقابتی‌ترین قیمت در بازار تجارت صکوک و دیگر ابزارهای مالی مبتنی بر شریعت با خدمات امانی در دسترس مشتریان بانک هستند.

۳. **نرخ سود و راه‌حل‌های پوشش ریسک نرخ ارز خارجی:** بانک با آموزش مشتریان و ارائه ابزارهای پوشش ریسک مبتنی بر شریعت، آنان را در برابر خطرها محافظت می‌کند. ابزارهای پوشش ریسک اجازه می‌دهد درآمدهای کسب‌وکار اصلی مشتریان ثابت و بدون تأثیر نوسان‌های بازار بماند.

٤. **بازارهای سرمایه:** بانک تراست ارائه‌کننده راه‌حل‌های یک‌پارچه بازار سرمایه به مشتریان در سراسر جهان و دارای پیشینه‌ای ثابت از اجرای معامله‌های مهم با شرکت‌ها، نهادهای مالی، دولت‌ها و سرمایه‌گذاران نهادهای در شورای همکاری خلیج فارس و فراتر از آن

www.SID.ir

Archive of SID

است. بانک طیف گسترده‌ای از محصول‌ها و خدمات شامل افزایش حقوق صاحبان سهام، تأمین مالی اسلامی و راه‌حل‌های پیچیده مدیریت ریسک را ارائه می‌کند. خزانه‌داری بانک اسلامی دبی با مسئولیت اولیه توسعه و اجرای استراتژی سرمایه به منظور ارتقا و حداکثرکردن ارزش سهام و اعتماد مشتریان واگذار شده است.

۵. مشتقات: تیم خزانه‌داری بانک همگام با روح نوآوری و پیشرفت، همیشه برای پیداکردن راه‌حل‌های سازگار با شریعت برای نیازهای مشتریان فعالیت می‌کند. معرفی مشتقات منطبق با شریعت نیز گامی در همین جهت است. بانک در گذشته به مشتریان خود برای پوشش ریسک نرخ سود روبه‌رو شده چند راه‌حل در قالب مشتقات ارائه کرد و اخیراً بانک به ارائه مشتقات نرخ ارز خارجی (FX) و سپرده‌های ساختارمند برای مشتریان شرکتی کرد. افزون بر این، بانک به دنبال ارائه محصول‌های سرمایه‌گذاری ساختارمند برای مشتریان خرده‌فروشی است.

٦. ارز: در واحد ارزی دپارتمان خزانه‌داری بانک اسلامی دبی کارکنان متخصص به خوبی آموزش دیده‌اند که این امر آنها را قادر به ارائه راه‌حل‌های نوآورانه به نیازهای پیچیده ارز خارجی به مشتریان می‌کند؛ مجموعه محصول‌ها اکثر ارزهای رایج را برای معامله‌های نقدی به مانند مدیریت و راه‌حل‌های پوشش ریسک مانند وعده‌ها و معامله‌های اختیار معامله در نرخ‌های رقابتی پوشش می‌دهد. بانک در چارچوب واحد ارزی دپارتمان خزانه‌داری انواعی از معامله‌های نقدی، وعده‌دار و سفارشات بر اساس ارزهای رایج بازار ارائه می‌کند (Ibid).

یکی از خلأهای جدی قانون عملیات بانکی بدون ربا راهکار قانونی و شرعی برای ابداع و نوآوری درباره طراحی ابزارهای جدید پولی بانکی است؛ به ویژه ابزارهای پوشش ریسک نرخ ارز می‌باشد* که لازم است در اصلاح قانون عملیات بانکی بدون ربا مورد توجه بانک مرکزی و نمایندگان مجلس شورای اسلامی قرار گیرد.

در نمودار شش فعالیت‌های بانک اسلامی دبی در زمینه‌های تجهیز، تخصیص و خدمات بانکی و در جدول یک مقایسه اجمالی آن با قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران آورده شده است.

*. برای مثال درباره زمینه نوآوری در قانون باید به این نکته اشاره کرد که در طرح اصلاح قانون بانکداری بدون ربا (طرح مجلس شورای اسلامی) راه‌کاری برای نوآوری و طراحی ابزارهای جدید پیش‌بینی شده است.

www.SID.ir

Archive of SID

نمودار ٦: الگوی عملیاتی بانک اسلامی دبی

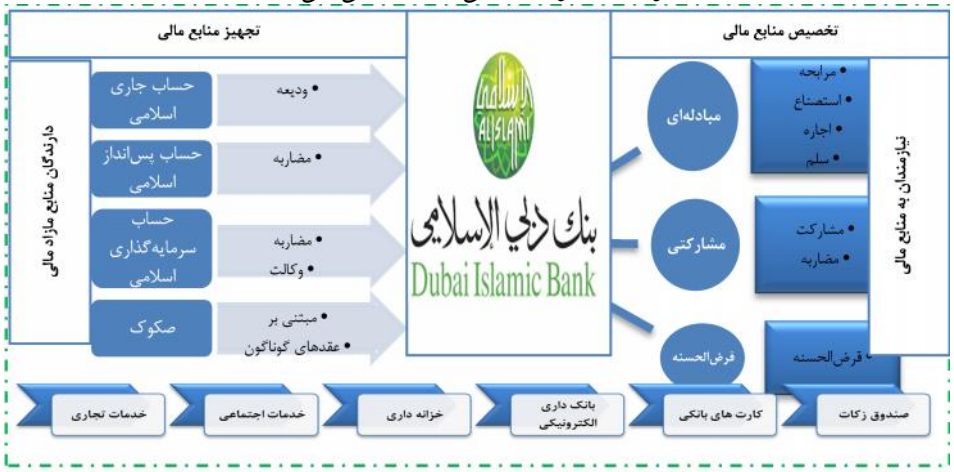

جدول ۱: مقایسه الگوی عملیاتی بانک اسلامی دبی با قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران

	تجهیز منابع بانکی		تخصیص منابع بانکی	خدمات بانکی
بانک اسلامی دبی	عنوان حساب	عقود مورد استفاده	۱. مرابحه ۲. اجاره ۳. استصناع ۴. سلم ۵. مشارکت ۶. مضاربه ۷. قرض‌الحسنه	۱. خدمات تجاری ۲. خدمات اجتماعی ۳. خزانه‌داری ۴. بانک‌داری الکترونیک ۵. کارت‌های بانکی ۶. صندوق زکات
	۱. حساب جاری اسلامی ۲. حساب پس‌انداز اسلامی ۳. حساب سرمایه‌گذاری اسلامی ۴. صکوک	ودیعه مضاربه مضاربه/ وکالت مبتنی بر عقدهای گوناگون		
قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران	۱. حساب جاری قرض‌الحسنه ۲. حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه ۳. حساب سرمایه‌گذاری	قرض قرض وکالت	۱. مرابحه (فروش اقساطی) ۲. اجاره به شرط تملیک ۳. استصناع ۴. سلف ۵. خرید دین ۶. جعاله ۷. مشارکت مدنی ۸. مشارکت حقوقی ۹. مضاربه ۱۰. مزارعه ۱۱. مساقات ۱۲. سرمایه‌گذاری مستقیم ۱۳. قرض‌الحسنه	۱. دریافت و پرداخت قبوض ۲. حواله‌جات بانکی ۳. ضمانت‌نامه بانکی ۴. گشایش اعتبارات اسنادی ۵. وصول اسناد و بروات ۶. صندوق امانات ۷. وکالت و وصایت ۸. خرید و فروش اوراق بهادار ۹. خرید و فروش ارز و سکه ۱۰. سرمایه‌گذاری مستقیم

www.SID.ir

Archive of SID

نقد و بررسی الگوی بانک اسلامی دبی

حال پس از معرفی بخش‌های اصلی فعالیت بانک اسلامی دبی با معیارهای جامعیت، مشروعیت و کارایی به نقد و بررسی الگوی عملیاتی آن می‌پردازیم.

۱. جامعیت

جامعیت الگوهای بانکداری در دو بخش مجزای تجهیز و تخصیص منابع بانکی قابل بررسی است. در حقیقت در هر یک از بخش‌های تجهیز و تخصیص منابع بانکی افراد و گروه‌های متعدد با هدف‌ها و روحیه‌های متفاوتی وجود دارند که بانک‌ها در جوامع اسلامی باید در صدد پاسخ‌گویی به نیازهای آنها باشند.

الف) تجهیز منابع بانکی

الگوی بانکداری جامع باید با طراحی انواع سپرده‌ها توان جذب وجوه مازاد همه سپرده‌گذاران را داشته باشد. مطالعه هدف‌ها، انگیزه‌ها و روحیه‌های سپرده‌گذاران در جوامع اسلامی نشان می‌دهد که دست‌کم انواع سپرده‌گذاران زیر برای مراجعه به بانک وجود دارند (نظرپور و موسویان، ۱۳۹۳، ص۲۱۰):

۱. کسانی که برای استفاده از خدمات حساب جاری به سپرده‌گذاری اقدام می‌کنند.
۲. کسانی که برای مشارکت در ثواب اعطای قرض‌الحسنه به سپرده‌گذاری اقدام می‌کنند.
۳. کسانی که به قصد پس‌انداز، سپرده‌گذاری می‌کنند و در عین حال می‌خواهند سودی دریافت کنند.
٤. کسانی که برای کسب سود معیّن سپرده‌گذاری می‌کنند.
۵. کسانی که برای رسیدن به سود انتظاری بالاتر سپرده‌گذاری می‌کنند و آماده پذیرش ریسک هستند.
٦. کسانی که برای کسب امتیاز تسهیلات بانکی، سپرده‌گذاری می‌کنند.

بر اساس آنچه که درباره روش‌های تجهیز منابع بانکی در بانک اسلامی دبی بیان شد و همچنین گروه‌های گوناگون سپرده‌گذاران در جوامع اسلامی به ویژه جامعه امارات متحده عربی مشاهده می‌شود که این بانک نیاز گروه اول را از راه حساب جاری اسلامی، گروه دوم را در چارچوب صندوق قرض‌الحسنه که فقط به فعالیت‌های خیرخواهانه می‌پردازد، گروه سوم را از راه حساب پس‌انداز اسلامی، گروه پنجم را از راه حساب سرمایه‌گذاری

www.SID.ir

Archive of SID

اسلامی و صکوک و در پایان گروه ششم یا آخر را از راه حساب جاری و پس‌انداز اسلامی پاسخ می‌دهد. بنابراین بانک اسلامی دبی فقط به پاسخ‌گویی به خواست گروه چهارم که به دنبال دست‌یابی به سود ثابت و مشخص برای سپرده‌های خود هستند، قادر نیست و در بقیه موارد به درستی به آنها پاسخ می‌دهد.

ب) تخصیص منابع بانکی

امروزه افراد و گروه‌های گوناگونی برای رفع نیازهای مالی به بانک‌ها مراجعه می‌کنند. در تقسیم‌بندی کلی، متقاضیان تسهیلات بانکی به دو گروه خانوارها و بنگاه‌های اقتصادی تقسیم می‌شوند که هر کدام از این گروه‌ها خود با نیازهای متفاوت زیر روبه‌رو هستند (موسویان، ١٣٨٤، ص٦١):

الف) نیازهای تسهیلاتی خانوارها (نیازهای مصرفی)؛

١. خریدهای اساسی مانند خرید مسکن، خودرو، زمین، باغ؛

٢. خرید کالای بادوام مانند یخچال، تلویزیون، مبل، فرش، جهیزیه؛

٣. خرید خدمات مانند خدمات بیمارستان، هتل، دانشگاه، بیمه، هواپیمایی، ساختمانی.

ب) نیازهای تسهیلاتی بنگاه‌ها (نیازهای سرمایه‌گذاری)؛

١. خرید دارایی‌های سرمایه‌ای مانند زمین، ساختمان، مغازه، هواپیما، کشتی، خط تولید؛

٢. خرید کالاهای واسطه‌ای و ابزار کار مانند مواد اولیه، ماشین‌آلات، لوازم یدکی و ...؛

٣. خرید خدمات مانند خدمات مهندسی، حمل‌ونقل، نصب و نگهداری، بیمه، نظافت؛

٤. خرید دارایی‌های غیرمشهود مانند اوراق سهام، اوراق مشارکت؛

٥. نقدینگی و سرمایه در گردش، برای پرداخت‌های نقدی مانند حقوق، عیدی، عوارض.

با توجه به روش‌های تأمین مالی بانک اسلامی دبی که در بخش معرفی الگو آمد، مشاهده می‌شود بانک قادر است برای پاسخ‌گویی به نیازهای مصرفی خانوارها از عقدهایی مانند مرابحه، اجاره و استصناع استفاده کند. در کنار این روش‌ها در صورتی که خانواری توان مالی کافی نداشته باشد، نیاز وی از راه قرض‌الحسنه پاسخ داده می‌شود. در حقیقت بانک اسلامی دبی تمام نیازهای بخش خانوار را پاسخ‌گو است.

در بخش بنگاه‌های اقتصادی نیز بانک برای نیاز گروه اول می‌تواند از قراردادهایی مانند مرابحه، اجاره و استصناع در کنار روش‌های مشارکتی مضاربه و مشارکت استفاده کند.

www.SID.ir

Archive of SID

برای گروه دوم نیز قرارداد مرابحه، اجاره و مشارکت استفاده کند. برای گروه سوم می‌تواند از قرارداد مرابحه استفاده کند. برای گروه چهارم نیز افزون بر مرابحه به علت جامعیت استفاده می‌تواند از تسهیلات مشارکتی استفاده کند. با این حال این بانک می‌تواند از قرارداد سلم برای پاسخ‌گویی به بخشی از نیازهای سرمایه در گردش تولیدکنندگان استفاده کند.

بنابراین بر اساس آنچه که بیان شد، بانک اسلامی دبی در بخش تخصیص منابع بانکی جامعیت لازم را دارد. در حقیقت بانک اسلامی دبی برخلاف قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران که از قرادادهای متعدد و متنوعی که در مواردی به پیچیدگی عملیات بانکی می‌انجامد با بهره‌گیری از قراردادهای محدود مبادله‌ای و مشارکتی به نیازهای متعدد مشتریان خود پاسخ می‌دهد. باید به این نکته نیز توجه کرد که بانک اسلامی دبی قادر است برخی از نیازهای مالی دولت را در چارچوب قراردادهای پیش‌گفته پاسخ دهد.

۲. مشروعیت

دولت امارات در سال ۱۹۸۵م، قوانین ویژه‌ای درباره مالیه اسلامی با عنوان قانون فدرال تصویب کرد که بانک‌های اسلامی، نهادهای مالی و شرکت‌های تأمین سرمایه را شامل می‌شود. ماده یک این قانون، مؤسسه‌های مالی اسلامی را به انجام فعالیت در چارچوب شریعت ملزم کرده که این امر لازم است در اساسنامه‌های مؤسسه‌ها تصریح شود (میسمی و همکاران، ۱۳۹۱، ص٦٤). با این حال تمام مؤسسه‌هایی که از مرکز بین‌المللی دبی مجوز گرفته‌اند، مؤظف به رعایت قانون‌های خاص این مرکز در حوزه بانکداری اسلامی هستند. به عنوان نمونه یکی از قانون‌های این مرکز آن است که مؤسسه‌های مالی اسلامی به رعایت استانداردهای نظارتی سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسه‌های مالی اسلامی ملزم هستند. همچنین ضرورت تشکیل، چگونگی فعالیت، اختیارها و تکلیف‌های هیئت‌های شریعت و نیز وظیفه‌هایی که مؤسسه‌های مالی درباره هیئت‌های شریعت دارند، به خوبی در قانون‌های مرکز بین‌المللی مالی دبی در نظر گرفته شده است (همان، ص٦٦). بر این اساس بانک اسلامی دبی به منظور رعایت اصول و چارچوب شریعت به راه‌اندازی کمیته شریعت اقدام کرده است. این کمیته شامل پژوهشگرانی با سطح بالای تخصص در شریعت اسلام و با تخصص و تجربه در قانون، اقتصاد و نظام بانکی هستند که این هیئت به توسعه سرمایه‌گذاری‌های

www.SID.ir

Archive of SID

نوآورانه و محصول‌ها و خدمات تأمین مالی کمک می‌کند. این در حالی است که شورای فقهی در نظام بانکی ایران جایگاه رسمی و قانونی نداشته و بیشتر مشورتی است.*

در این قسمت به منظور بهره‌برداری از تجربه‌های بانک اسلامی دبی در بانکداری ایران به نقد و بررسی فعالیت‌های بانک بر اساس فقه امامیه می‌پردازیم.

یکی از ایرادهای مبنایی که به عملکرد بانک اسلامی دبی بر اساس معیارهای فقه امامیه در بخش تجهیز منابع بانکی می‌توان گرفت، استفاده از عقد مضاربه در دو حساب پس‌انداز و سرمایه‌گذاری اسلامی است؛ زیرا به باور مشهور فقیهان شیعه و اهل‌سنت*، قرارداد مضاربه به باب تجارت و بازرگانی اختصاص دارد و در بخش‌های دیگر اقتصادی جریان ندارد؛ این در حالی است که بانک اسلامی دبی منابع تجهیزشده از این راه را به وسیله قراردادهای گوناگون در تمام بخش‌های اقتصادی، کشاورزی، صنعتی، خدماتی و بازرگانی تخصیص می‌دهد؛ در نتیجه تعداد کمی از شیعیان و اهل سنت امکان استفاده از این حساب‌ها را خواهند داشت (موسویان، ۱۳۸۵، ص۹۸). در حقیقت اگر بانک در جایگاه واسط وجوه را از راه مضاربه دریافت کرده سپس از راه مضاربه فقط در بخش تجارت و بازرگانی به کار گیرد، مورد تأیید است؛ وگرنه از قلمرو عقد مضاربه خارج خواهد بود.

در بخش تخصیص منابع مالی نیز یگانه روش مورد بحث، روش اعطای تسهیلات بر اساس عقد مضاربه است زیرا همان‌طور که پیش از این بیان شد بر اساس فقه امامیه بانک‌های اسلامی فقط در بخش تجارت و بازرگانی مجاز به استفاده از عقد مضاربه هستند؛ این در حالی است که بانک اسلامی دبی از عقد مضاربه در تمام بخش‌های اقتصادی استفاده می‌کند.

۳. کارایی

از دیگر شاخص‌هایی که می‌توان عملکرد بانکی را نقد و بررسی کرد شاخص‌های مربوط به کارایی است. به طور کلی کارایی مفهومی نسبی است و مقایسه بین عملکرد واقعی و

*. البته در صورت تصویب طرح اصلاح قانون بانکداری مجلس، شورای فقهی بانک مرکزی جایگاه رسمی و قانونی پیدا می‌کند.

*. اگر چه محققان و نویسندگان معاصر اهل‌سنت بر این باور هستند که مضاربه عام است و اختصاصی بـه تجـارت و بازرگانی ندارد اما کتاب‌های اصیل فقهی اهل سنت مانند امامیه مضاربه را ویژه باب بازرگانی می‌داند.

www.SID.ir

Archive of SID

عملکرد مطلوب را نشان می‌دهد. کارایی بیشتر در سه حوزه مهندسی، مدیریت و اقتصاد مطرح است. در اقتصاد مفهوم کارایی همان تخصیص بهینه منابع است. هر سازمانی مجموعه‌ای از ورودی‌ها را برای تولید تعدادی خروجی اعم از کالا یا خدمات استفاده می‌کند؛ به طور مثال، شعبه‌های بانک‌ها به عنوان واحدهای مشابه ورودی‌های مانند نیروی انسانی، امکانات، فضا و ... را به کار می‌گیرند تا خروجی‌هایی مانند جذب سپرده‌ها، میزان اعطای تسهیلات و میزان ارائه خدمات را تولید کنند (فارابی و ترابی، ۱۳۹٤، ص۱۳۳). بر این اساس شاخص‌های گوناگون و متعددی بر اساس ورودی و خروجی بانک‌ها برای محاسبه کارایی در نظر گرفته می‌شود که از جمله این شاخص‌ها، نسبت هزینه به درآمد، نسبت هزینه‌ها به کل دارایی‌ها، نسبت هزینه‌های پرسنلی به کل هزینه‌ها، نسبت درآمد به دارایی‌ها است که به بررسی وضعیت بانک اسلامی دبی برای سال‌های ۲۰۱۳م و ۲۰۱٤م بر اساس این شاخص‌ها می‌پردازیم:

۱. **نسبت هزینه به درآمد:** نسبت هزینه به درآمد هر چه قدر کمتر باشد، نشان‌دهنده عملکرد بهتر بانک است که این امر برای بانک اسلامی دبی در سال ۲۰۱٤م در حدود ۳۷ درصد می‌باشد که نسبت به سال پیش‌تر از آن کاهشی سه درصدی داشته است؛ بنابراین بانک اسلامی دبی در این‌باره عملکرد مناسبی داشته است.

۲. **نسبت هزینه‌ها به کل دارایی‌ها:** از دیگر شاخص‌هایی که برای بررسی کارایی بانک اسلامی دبی می‌توان بهره گرفت، شاخص نسبت هزینه‌ها به کل دارایی‌ها است که این نسبت برای بانک اسلامی دبی در سال ۲۰۱٤م در حدود ۱.٦ درصد است که این امر نسبت به سال ۲۰۱۳م افزایشی ۰.۲ درصدی داشته است. در حقیقت بر اساس این نسبت بانک علمکرد مناسبی نداشته است که این امر خود می‌تواند علت‌های بسیاری مانند افزایش چشم‌گیر هزینه‌های پرسنلی به علت پدیدساختن شعبه‌های متعدد بانک اسلامی دبی در نقاط گوناگون کشور امارات متحده عربی باشد که در نسبت مربوط به هزینه‌های پرسنلی به کل هزینه‌ها به وضوح نشان داده شده است.

۳. **نسبت هزینه‌های پرسنلی به کل هزینه‌ها:** از دیگر نسبت‌هایی که برای بررسی کارایی بانک اسلامی دبی استفاده شده است، نسبت هزینه‌های پرسنلی به کل هزینه‌ها می‌باشد که این نسبت برای بانک اسلامی دبی در سال ۲۰۱٤م در حدود ٦٥ درصد است که نسبت به

www.SID.ir

Archive of SID

سال ۲۰۱۳م افزایش سه درصدی را نشان می‌دهد. در حقیقت همان‌طور که پیش از این بیان شد این امر می‌تواند به علت افزایش شعبه‌های بانک اسلامی دبی در طول دوره پیش‌گفته باشد.

٤. **نسبت درآمد به دارایی‌ها:** نسبت درآمد به دارایی‌های بانک اسلامی دبی از دیگر نسبت‌های کارایی بانک اسلامی دبی است که این نسبت برای سال ۲۰۱٤م در حدود ٤.٤ درصد است که نسبت به سال ۲۰۱۳م رشد ۰.۷ درصدی دارد که نشان‌دهنده افزایش کارایی بانک بر اساس این شاخص است. در حقیقت بانک اسلامی دبی در طول این دوره توانسته است دارایی‌هایی را به تملک خویش درآورد که سهم درآمدی بانک را افزایش دهد. در مجموع می‌توان بیان داشت که به جز بحث مربوط به هزینه‌های پرسنلی که جزو لازم و جدا نشدنی حرکت در راه توسعه و گسترش سهم بازاری بانک اسلامی دبی است، این بانک از لحاظ کارایی نسبت به سال پیش یعنی ۲۰۱۳م عملکرد مناسب‌تری داشته است (Ibid).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱. با گسترش بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی و غیراسلامی و ارائه الگوهای متعدد از سوی این بانک‌ها با توجه به فضای جامعه و اقتصاد آنها، مطالعه و نقد و بررسی آنها به منظور بهره‌گیری از تجربه‌های آنها و هم‌گرایی بانک‌های اسلامی در فضای رقابت کنونی اهمیت ویژه‌ای دارد.

۲. از جمله بانک‌های اسلامی پیش‌رو که شناخت آن می‌تواند اطلاعات مفیدی در اختیار دیگر بانک‌ها قرار دهد، بانک اسلامی دبی به عنوان نخستین بانک تجاری اسلامی که در فضای بانکداری دوگانه امارات متحده عربی فعالیت می‌کند، است.

۳. بانک اسلامی دبی در بخش تجهیز منابع بانکی از چهار روش حساب جاری اسلامی بر اساس قرارداد ودیعه، حساب پس‌انداز اسلامی بر اساس قرارداد مضاربه، حساب سپرده سرمایه‌گذاری اسلامی مبتنی بر اساس قرادادهای مضاربه و وکالت در کنار انتشار صکوک استفاده می‌کند.

www.SID.ir

Archive of SID

٤. بانک اسلامی دبی در بخش تخصیص منابع از انواع گوناگون قراردادهای مبادله‌ای مرابحه، اجاره، استصناع، سلم و قراردادهای مشارکتی مضاربه و مشارکت در کنار قرض‌الحسنه به عنوان روش تأمین مالی خیریه استفاده می‌کند.

۵. بانک اسلامی دبی در بخش خدمات بانکی تنوع خاصی دارد. بانک خدماتی مانند خدمات تجاری، خدمات اجتماعی، کارت‌های بانکی، بانکداری الکترونیکی، صندوق زکات و خدمات خزانه‌داری به مشتریان خود ارائه می‌کند.

٦. از جمله معیارها و اصول نقد و بررسی بانک‌های اسلامی جامعیت الگو است که بانک اسلامی دبی در این‌باره در دو بخش تجهیز و تخصیص منابع بانکی جامعیت لازم را دارد. از لحاظ شاخص مشروعیت نیز بانک جز درباره فعالیت‌های مضاربه‌ای که مورد تأیید مشهور فقه امامیه نیست در بقیه موارد مورد تأیید است. همچنین بانک اسلامی دبی از لحاظ کارایی در وضعیت خوبی قرار دارد.

۷. حال که در ایران قانون‌های پولی و بانکی به ویژه قانون عملیات بانکی در حال بازنگری می‌باشد شایسته است با مطالعه دقیق الگوهای کامیاب بانک‌های اسلامی مانند بانک اسلامی دبی نقاط قوت و ضعف آنها شناسایی و در بازنگری قوانین و مقررات و ابزارها و شیوه به کار گرفته شود. دست‌کم مواردی که می‌توان از تجربه بانک اسلامی دبی در اصلاح قانون استفاده کرد عبارت هستند از:

۱. بازنگری ماهیت فقهی سپرده‌های جاری قرض‌الحسنه و طراحی آنها بر اساس عقد ودیعه همراه با اجازه تصرف در عین وجوه با تعهد پرداخت مالیت آنها؛ در این صورت بانک با مشتری می‌توانند متناسب با مصالح طرفین انواعی از شرط‌های انتفاعی در حساب جاری بگنجانند.

۲. بازنگری ماهیت فقهی سپرده‌های پس‌انداز قرض‌الحسنه و طراحی آنها بر اساس قرارداد وکالت؛ در این صورت بانک می‌تواند انواع امتیازها از جمله امتیاز اعطای تسهیلات متقابل، پرداخت سود و پرداخت جایزه و معافیت از بسیاری کارمزدها را برای سپرده‌گذاران طراحی کند.

۳. طراحی انواع صکوک بانکی با کاربردهای تجهیز و تخصیص منابع حتی خدمات بانکی؛ به این بیان که بانک می‌تواند در نقش بانی برای تجهیز منابع و در نقش واسط برای تخصیص منابع و در نقش عامل توزیع و ضامن برای خدمات بانکی در انتشار صکوک نقش ایفا کند.

www.SID.ir

Archive of SID

٤. استفاده از تجربه بانک اسلامی دبی در تشکیل مرتب کمیته شریعت و جایگاه رسمی و قانونی کمیته؛ بانک می‌تواند بسیاری از دغدغه‌های سیاست‌گذاران نظام بانکی ایران در جهت چالش‌های شورای فقهی قانونی را پاسخ دهد.

۵. تجربه بانک اسلامی دبی در ابزارهای پوشش ریسک و مشتقات مالی بر اساس اصول شریعت، تجربه بسیار ارزش‌مندی برای ارتقای قوانین پولی و بانکی ایران و طراحی انواع قراردادهای پوشش ریسک متناسب با بانک خواهد بود.

منابع و مآخذ

۱. اقبال، منور و دیگران؛ **چالش‌های پیش روی بانکداری اسلامی**؛ ترجمه حسین مسیمی و مسلم بمان‌پور؛ چ۱، تهران: دانشگاه امام صادق﵇، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸.

۲. شاهسونی، داود و مهرنوش رحیمیان؛ «بررسی تجربه بانکداری اسلامی در امارات»؛ **بیست و ششمین همایش بانکداری اسلامی**، تهران: سالن اجلاس سران کشورهای اسلامی، ۱۰ و ۱۱ شهریورماه ۱۳۹٤.

۳. شعبانی، احمد و دیگران؛ **درآمدی بر بانکداری اسلامی**؛ تهران: دانشگاه امام صادق﵇، ۱۳۹٤.

٤. فارابی، هیرو و امید ترابی؛ «مقایسه روند بانکداری اسلامی در ایران و سایر کشورهای دنیا»؛ **فصلنامه مطالعات مالی و بانک‌داری اسلامی**؛ س۱، ش۱، ۱۳۹٤.

۵. موسویان، سیدعباس؛ «ارزیابی شیوه‌های اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا ارائه پیشنهاد جایگزین»؛ **فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی**؛ س۵، ش۱۹، ۱۳۸٤.

٦. میسمی، حسین، سیدعباس موسویان، محسن عبدالاهی و حامد امرالاهی؛ «تحلیل و مقایسه تجربه قانون‌گذاری و نظارت بر اجرای بانکداری اسلامی در سایر کشورها: دلالت‌هایی برای نظام بانک‌داری بدون ربا در کشور»؛ **مجله مطالعات اقتصاد اسلامی**؛ س٤، ش۲، ۱۳۹۱.

۷. نظرپور، محمدنقی و سیدعباس موسویان؛ **بانکداری بدون ربا؛ از نظریه تا تجربه**؛ قم: دانشگاه مفید، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۹۳.

www.SID.ir

Archive of SID

۸. نظرپور، محمدنقی و یحیی لطفی‌نیا؛ «نقد و بررسی عملیات بانکی بانک اسلامی فیصل سودان و مقایسه اجمالی آن با قانون عملیات بانکی بدون ربای ج. ا. ایران»؛ **بیست و ششمین همایش بانکداری اسلامی**، تهران: سالن اجلاس سران کشورهای اسلامی، ۱۰ و ۱۱ شهریور ۱۳۹٤.

9. Al Tamimi, Hassan A.Hussein & Company; "Islamic Finance A UAE Legal Perspective" ؛http://web.dubaichamber.ae.
10. _____ & Abdullah Al-Amiri; "Analysing service quality in the UAE Islamic banks"; **Journal of Financial Services Marketing**, Vol. 8,2, 2003.
11. _____; "Factors Influencing Performance of the UAE Islamic and Conventional National Banks"; **Global Journal of Business Research**, Vol.4, No. 2 , 2010.
12. Dubai Islamic Bank P.J.S.C
13. Hasan, Maher and Dridi, Jemma; "The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study"; **International Monetary Fund**, September 2010.
14. Ibrahim, Mukdad; "A Comparative Study of Financial Performance between Conventional and Islamic Banking in United Arab Emirates"; **International Journal of Economics and Financial Issues**, 2015.
15. Mohsen, Magda ismail abdel; "The practice of Islamic banking system in Sudan"; **journal of economic corporation**, 2005.
16. Tabash, I.Mosab, Dhankar, Raj S; "Islamic Finance and Economic Growth:An Empirical Evidence from United Arab Emirates (UAE)"; **Journal of Emerging Issues in Economics, Finance and Banking** (JEIEFB)An Online International Monthly Journal (ISSN: 2306-367X), Vol: 3 Issue 2, 2014.
17. UAE Banking Sector Report , Global Research – UAE, Global Investment House, January 2007, (http://www.globalinv.net/research/UAE-Banking-012007.pdf).
18. http://www.dib.ae.
19. http://www.souqalmal.com.
20. http://worldbank.org.
21. https://en.wikipedia.org/wiki/SERVQUAL.

www.SID.ir